

Respect pe Tot către munte și la Chapslee, eleganta sa reședință din Simla – se îndrepta și autorul controversatei propuneri legislative. Strategia lui Ilbert era să rămână acolo până la finele verii, în speranța că scandalul se va stinge. „Cât privește felul și intensitatea emoțiilor pe care urma să le stârnească proiectul de lege”, îi scria el neliniștit mentorului său de la Oxford, Benjamin Jowett, „eu unul nu am avut cunoștință... și... în mod clar nu am anticipat o astfel de furtună”. Altui prieten i-a scris: „Îmi pare foarte rău că măsura a scos la suprafață și a sporit animozitățile de ordin rasial”. De la Consiliul pentru Comerț, prietenul lui, sir Thomas Farrer, i-a scris pentru a-l asigura pe Ilbert că opinia liberalilor îi era favorabilă:

Lupta între pofta de a domina, mândria apartenenței rasiale [și] avariția mercantilă... pe de o parte, și adevăratul respect de sine, umanismul, justiția pentru cei inferiori ție, compasiunea (Predica-de-pe-muntism – ce cuvânt abominabil!), pe de altă parte, continuă, precum lupta dintre înger și diavol... pentru sufletul omului.

Așa cum sugerează cele de mai sus, Legea Ilbert polariza opiniile nu doar în India, ci și în Anglia. Pentru liberalii ca Farrer, era vorba despre o luptă de ordin moral. Adepții luminați ai Predicii de pe munte erau însă mai puțin numeroși în Calcutta decât în Clapham. Adâncirea crizei pe seama Legii Ilbert era pe cale să ilustreze perfect pericolele ridicate de conducerea *de la munte* a unui continent.

În căldura toridă a verii din India, frământările s-au răspândit în toată țara. S-au format comitete și s-au strâns bani, în timp ce Anglo-India neoficială se mobiliza. Kipling a intervenit, acuzându-l pe Ripon de „schitărea unei utopii negricioase, hrănind a lui *babu* vanitate/ cu basme despre dreptate – alese ca să-i țină parte”. Aceasta era politica viceregelui, s-a plâns scriitorul: „tulburări și bâlbâieli și o neîncetată ceartă”. De la Cawnpore, Hugh Maxwell s-a alăturat și el corului nemulțumiților. Conform declarației lui dure, fusese o „lipsă de înțelegere” din partea guvernului „să provoace atâta animozitate rasială”. De ce nu reușeau Ripon și Ilbert să înțeleagă „cât de puțin în măsură este mintea indigenului să aprecieze și să simpatizeze cu ideile europene de administrare a guvernului unei țări și al unui popor”?

Această „Revoltă Albă” a fost intim legată de amintirea Răscoalei Șipailor, petrecută cu doar 25 de ani înainte. Atunci fuseseră ucise toate femeile albe din Cawnpore – și, așa cum am văzut, apăruseră repede legende despre violuri, pe lângă crime, ca și cum orice bărbat indian nu aștepta decât ocazia de a o silui pe cea mai apropiată *memsahib*. Într-un stil ciudat de asemănător, o temă recurentă a campaniei anti-Ilbert a fost amenințarea pe care o reprezentau magistrații indieni pentru englezoaice. După cum se exprima un anonim într-o scrisoare trimisă publicației *Englishman*: „Soția unui om poate fi luată pe sus pentru o ofensă imaginară și... ce ar putea să le facă mai multă plăcere supușilor noștri decât să hărțuiască și să dezonoreze o nefericită europeană?... Cu cât e mai înaltă și mai respectabilă poziția soțului ei, cu atât mai mare e încântarea tortionarului ei”. Scriind în același stil, un corespondent al *Madras Mail* voia să știe: „Oare soțiile ne vor fi smulse din cămin sub false motive ca să fie judecate de bărbați ce nu

Respectă femeile și nu ne înțeleg, iar în multe privințe ne urăsc? ... Imaginați-vă, vă cer vouă, britanicilor, că ea e adusă dinaintea unui indigen pe jumătate dezbrăcat, pentru a fi judecată și poate condamnată...". Un astfel de limbaj demasca unul dintre cele mai ciudate complexe ale Imperiului din perioada victoriană: nesiguranța sexuală. Nu este o coincidență că intriga celor mai cunoscute romane ale Raj-ului – *O călătorie în India* de Forster și *Perla coroanei* de Scott – încep cu o presupusă agresiune sexuală din partea unui bărbat indian asupra unei englezoaice, urmată de un proces prezidat de un judecător indian. Astfel de situații chiar au existat. În timp ce campania anti-Ilbert atingea apogeul, o englezoaică pe nume Hume și-a acuzat măturătorul că a violat-o și, deși acuzația s-a dovedit ulterior falsă (de fapt, fuseseră amanți), în atmosfera febrilă din acea perioadă ea a părut cumva să demonstreze ceea ce era de demonstrat.

Întrebarea este de ce amenințarea unor judecători indieni care judecau englezoaice era atât de des legată de pericolul unui contact sexual între bărbați indieni și femei din Marea Britanie. La urma urmelor, contactele între bărbați britanici și indience nu erau deloc rare; până în 1888 existaseră chiar și bordeluri care funcționau legal, destinate soldaților britanici. Cumva însă legea Ilbert părea să amenințe că va dărâma nu doar zidurile cazărmilor, ci și pe cele ale dormitoarelor din bungalouri. 90.000 de albi, care aveau pretenția să conducă 350 de milioane de oameni cu pielea brună, considerau că egalitatea în fața legii era o cale care ducea direct la violul interracial*.

Când Ripon a revenit în sfârșit de la Simla la Calcutta, în decembrie, a avut parte de o primire amestecată – sau mai degrabă divizată rasial. Când a traversat podul de la gară, străzile erau ticsite de indieni care aplaudau, ovaționându-l pe „prietenu și salvatoru” lor. La sediul guvernului a fost însă huiduit, fluierat și persiflat de o mulțime formată din propriii lui concetățeni, dintre care unul l-a numit chiar „ticălos bătrân”. La dineurile publice, numai oficialitățile erau dispuse să bea în cinstea viceregelui. Au existat chiar zvonuri despre un complot care

---

* O posibilă sursă a acestei anxietăți sexuale era conștientizarea faptului că linia presupus netă de demarcație între „albi și negri” era, de fapt, destul de imprecisă. După două secole de contacte cu europenii, exista o populație de rasă mixtă considerabilă, ai cărei membri, numiți de obicei „eurasiatici”, erau angajați adeseori pe poziții de nivel inferior din sectorul public (mai ales la căile ferate și la telegraf). Repulsia față de „metisaj” a fost o trăsătură importantă a epocii victoriene târzii: Kipling a dedicat cel puțin două scurte povestiri „faptului” că nuanța unghiilor unei femei era indiciul cel mai bun al purității sângelui ei (o culoare mai închisă a semicercului de la baza unghiei însemna ostracizare). Un soldat născut în India care a devenit celebru după Primul Război Mondial și-a auzit mama exclamând atunci când tatăl lui și-a aprins țigara de la trabucul unei tinere birmaneze: „Felul ăsta de libertinaj a făcut ca Simla să fie populată de 30.000 de eurasiatici!”. Faptul că majoritatea acestor legături erau între bărbați albi și indience nu i-a împiedicat pe oameni să fantazeze despre relații sexuale între indieni și englezoaice.

Respect urmărea să-l răpească și să-l trimită înapoi în Anglia. S-a incendiat până și o efigie a nefericitului Ilbert.

Arătându-se slab, după cum prevăzuse regina – și departe de a fi fost ajutat de vizita inoportună a fiului acesteia, ducele de Connaught, care l-a sancționat pe Ripon ca fiind „cel mai mare caraghios din Asia” –, viceregele a cedat. Legea Ilbert a fost castrată, oferind inculpaților albi din orice proces penal prezidat de un magistrat indian dreptul de a cere un juriu în care nu mai puțin de jumătate dintre membri să fie englezi sau americani. Poate că pare cel mai abscons compromis care se poate imagina. A fost totuși o cedare, și încă una care mustea de pericole pentru viitorul Raj-ului. Pentru magistrații indieni educați și pentru prietenii lor, disprețul cu care erau priviți de către majoritatea anglo-indienilor era acum fățiș. După cum remarca neliniștit unul dintre colegii lui Ilbert, tonul campaniei de presă împotriva legii fusese nesăbuit de dur. Scrisorile „dădeau pe dinafară de invective turbate și de atacuri insultătoare și abuzive îndreptate împotriva indigenilor, pe care orice paznic de cale ferată sau vechil al plantatorilor de indigo cere dreptul de a-i călca în picioare, ca un stăpân pe robii lui, fără să fie pedepsit în vreun fel”. „Vălul politic pe care guvernul l-a aruncat întotdeauna peste relațiile delicate dintre cele două rase” fusese cu „brutalitate rupt în două” de o „gloată care își agită pumnii pe sub nasul întregii populații indigene”. Iar acum, așa cum se temuse, consecința cu adevărat importantă a Legii Ilbert era dezvăluită: nu „Revolta Albă”, ci reacția pe care aceasta o provoca printre indieni. Absolut neintenționat, Ripon a dat naștere unei reale conștiințe naționale a indienilor. După cum scria *Indian Mirror* :

Pentru prima dată în istoria modernă, hinduși, mahomedani, sikh, rajput, bengalezi, locuitori din Madras, Bombay, Punjab și *purbiya* s-au unit pentru a alcătui o combinație constituțională. Rase și clase sociale întregi, care niciodată nu manifestaseră vreun interes față de problemele țării lor, îl exprimă acum cu un zel și o onestitate care compensează cu asupra de măsură apatia lor anterioară.

La doar doi ani de la Revolta Albă s-a ținut prima ședință a Congresului Național Indian. Deși fondatorul lui britanic a dorit inițial să canalizeze și astfel să dezamorseze nemulțumirea indienilor, congresul va deveni repede creuzetul naționalismului Indiei moderne*. Încă de la început, la el au participat membrii determinați ai clasei educate care se afla în slujba Raj-ului britanic, oameni ca Janakinath Bose și un avocat din Allahabad, pe nume Motilal Nehru.

Fiul celui din urmă, Jawaharlal, va fi primul premier al Indiei independente. Subhas Chandra, fiul lui Bose, va conduce o armată împotriva britanicilor în al Doilea Război Mondial. Nu este exagerat să vedem în Revolta Albă originea îndepărtării familiilor lor de administrația britanică.

---

* Congresul a fost fondat de Allan Octavian Hume, un funcționar liberal din Serviciul Civil, dezgustat de campania anti-Ilbert.

Respect pe India a fost centrul strategic al Imperiului Britanic. Dacă britanicii alienau elita anglicizată, fundamentul acela începea să se surpe. Dar oare se putea găsi un alt segment în societatea indiană care să pună umărul la susținerea Raj-ului britanic? Deși oarecum greu de crezut, unii au căutat alternativa la apartheidul asiatic în sistemul englez al claselor sociale.

Tory-entalismul

Multor oficiali britanici din India, care trudeau ani în șir într-o țară de la capătul lumii, gândul la „acasă” – nu acel „acasă” simulat la Simla, ci acela adevărat, unde se puteau retrage într-o bună zi – le aducea alinare în arșița șesului. Însă, pe măsură ce epoca victoriană se apropia de sfârșit, amintirile despre casă ale expatriaților erau tot mai mult în conflict cu realitatea. Ei aveau o viziune nostalgică și romantică despre o Anglie rurală neschimbată, cu moșieri și pastori, cu căsuțe acoperite cu stuf și localnici scorțoși. Era, esențialmente, o viziune *tory* despre o societate tradițională, organizată pe niveluri ierarhice, condusă de latifundiari aristocrați în spiritul paternalismului benefic. Se uita oarecum faptul că Marea Britanie era acum un gigant industrial, unde încă de la 1870 cei mai mulți oameni trăiau în orașe cu peste 10.000 de locuitori.

Un proces similar a avut însă loc și în sens invers, în felul cum cei din Marea Britanie își imaginau India. „Ce-ar putea să știe despre Anglia cei care nu cunosc decât Anglia?”, se întreba Kipling la un moment dat, un reproș la adresa concetățenilor lui care conduceau un imperiu global fără a fi pus vreodată piciorul dincolo de Insulele Britanice. Întrebarea putea să i-o pună la fel de bine și reginei Victoria. Aceasta a fost încântată când parlamentul i-a conferit titlul de împărăteasă a Indiei (la propria ei sugestie), în 1877. Dar nici măcar nu s-a apropiat vreodată de India. Victoria a preferat ca India să vină la ea. În anii 1880, servitorul ei favorit era un indian pe nume Abdul Karim, cunoscut și ca „Munshi” sau profesorul. El a însoțit-o la Osborne în 1887, personificarea Indiei așa cum îi plăcea reginei să și-o imagineze: politicoasă, curtenitoare, obedientă, loială. După puțin timp, regina-împărăteasă a mai adăugat o aripă la Osborne House, unde încăperea centrală era spectaculosul Salon Durbar. Lucrările au fost supervizate de Lockwood Kipling, tatăl lui Rudyard, și au fost evident inspirate de interioarele bogat ornamentate din palatele mogule: părți ale salonului par o versiune albă a Fortului Roșu din Delhi. Salonul Durbar oferă o altă viziune întoarsă spre trecut, care nu dă nici un indiciu despre noua Indie, cu căi ferate, mine de cărbune și filaturi, pe care britanicii o construiau. Era felul tipic în care le plăcea britanicilor să vadă India în anii 1890. Era o fantezie.

Apoi, în 1898, guvernul conservator al marchizului de Salisbury a numit un vicerege a cărui întregă carieră în India a fost o încercare de a transforma acea fantezie în realitate.

Respect pe Pentru mulți dintre contemporanii lui, George Nathaniel Curzon a fost o persoană cu totul insuportabilă. Născut într-o familie aristocratică din Derbyshire, căreia îi plăcea să-și traseze genealogia până la Cucerirea Normandă, Curzon trecuse ca o săgeată prin Eton, Oxford, Camera Comunelor și Biroul pentru India. De fapt, faimoasa lui aroganță presupunea efort*. Lăsat în copilărie pe mâna unei guvernante nebune, era silit periodic să defileze prin sat purtând pe cap un uriaș coif conic pe care era scris „mincinos”, „pârâcios” și „laș”. („Cred”, medita el ulterior, „că nici un alt copil de familie bună și bine situată nu a plâns vreodată atât de mult și de îndreptățit”.) La școală, Curzon a fost „decis să fiu primul în ceea ce îmi propuneam să fac și... eram decis să o fac în felul meu, nu al lor”. Nici la Oxford – „acel scurt interval care trebuie să se interpună între Eton și Guvern”, după cum glumea cineva – nu a fost mai puțin ambițios. Când examinatorii au refuzat să-i acorde nota maximă, Curzon a hotărât „să le arăt că au greșit”, obținând, unul după altul, Premiul Lothian, Premiul Arnold și Bursa Colegiului All Souls. Margot Asquith nu a putut să nu fie impresionată de această „lucioasă siguranță de sine”. Satira altora a fost mai puțin amabilă. O caricatură a lui adresându-se de la tribună parlamentului era intitulată „O divinitate adresându-se gândacilor negri”.

Când a fost numit vicerege, Curzon nu împlinise încă patruzeci de ani. Era o funcție pentru care se simțea predestinat. În ultimă instanță, magnifica reședință a viceregelui de la Calcutta nu era oare o copie fidelă a conacului familiei lui de la Kedleston? Funcția de vicerege, recunoștea el deschis, era „visul copilăriei mele, ambiția împlinită a bărbăției mele și concepția mea cea mai înaltă despre datoria față de stat”. În particular, Curzon se considera dator să restaureze în India controlul britanic, pe care liberalii ca Ripon îl subminaseră. Liberalii credeau că toți oamenii trebuie să aibă drepturi egale, indiferent de culoarea pielii; așa cum am văzut, anglo-indienii preferau un fel de apartheid, astfel încât o minoritate de albi să poată stăpâni masa de „negri”. Dar pentru un aristocrat *tory*, cum era Curzon, societatea indiană nu putea fi atât de simplă pe cât presupuneau aceste două viziuni opuse. Crescut să se vadă într-o poziție foarte aproape de vârful piramidei sociale, care pleca de la monarh în jos, Curzon era, mai presus de toate, însetat de ierarhie. El și cei ai domnului încercau să reproducă în Imperiu ceea ce admirau în trecutul feudal al Marii Britanii. Conducătorii britanici ai Indiei dintr-o generație anterioară se afundaseră în cultura indiană, pentru a deveni adevărați orientaliști. Curzon era ceea ce s-ar putea numi un „*tory-entalist*”.

Trăsăturile principale ale Indiei feudale nu trebuiau căutate prea departe. Așa-numitele „state princiare” acopereau aproape o treime din suprafața ei. Acolo, maharajahii tradiționali au rămas conducători doar cu numele, căci în realitate se aflau sub ochiul vigilent al unui Secretar Privat britanic (un rol jucat în alte imperii orientale de cei având titlul de „mare vizir”). Chiar și în zonele conduse direct

---

* A fost satirizat concis în versuri: „Mă numesc George Nathaniel Curzon,/ Și sunt total înfumurat ca om,/ Am pielea roz, părul mi-l pomădez/ Pe săptămân-o dat' la Blenheim cinez”.

de britanici, cele mai multe dintre districtele rurale erau dominate de moșierii aristocrați indieni. După părerea lui Curzon, acești oameni erau conducătorii naturali ai Indiei. Așa cum el însuși a pomenit într-un discurs la Adunarea Universității din Calcutta în 1905 :

Am crezut întotdeauna neclintit în existența continuă a statelor indigene din India și am dorit mereu binele prinților indigeni. Dar cred în ei nu ca în niște relicve, ci ca în conducători, nu ca în niște marionete, ci ca în niște factori activi ai administrației. Vreau ca ei să împartă responsabilitățile în aceeași măsură ca și gloria conducerii britanice.

Genul de oameni la care se gândea Curzon erau cei precum maharajahul din Mysore, care în 1902 a primit un nou Secretar Privat în persoana lui Evan Machonochie. Maharajahul era, cel puțin în teorie, moștenitorul tronului lui Tipu Sultan, odinioară unul dintre cei mai periculoși dușmani ai Companiei Indiilor de Est. Vremurile acelea apuseseră însă de mult. Maharajahul fusese educat de un funcționar superior al Serviciului Civil, sir Stuart Fraser ; și se considera, așa cum își amintea Machonochie, „că un secretar privat provenit din același serviciu și având educația necesară ar putea să-l scape pe Înălțimea Sa de munca plicticoasă, să-i arate câteva dintre metodele noastre de a scăpa de muncă și, suprimându-i propria personalitate, să exercite oarecare influență în direcția dorită”. Relatarea lui Machonochie despre cei șapte ani petrecuți la curtea din Mysore arată limpede că de la astfel de prinți se aștepta să joace rolul de marionete :

Înălțimea Sa... pe umerii tineri poartă un cap cu o gândire de o extraordinară maturitate care nu l-a împiedicat totuși să se bucure copilărește și din inimă de sporturile bărbătești... [Mai] avea și gustul și cunoștințele necesare pentru a aprecia muzica occidentală, la fel ca și pe a lui...

[Între timp] noi ne-am pus pe treabă, am curățat mahalalele, am îndreptat și am lărgit drumurile, am instalat un sistem de canalizare de suprafață, care duce la canalele principale și deversează în bazine septice, am asigurat cazare pentru populația strămutată și, în general, am organizat lucrurile.

Maharajahul playboy – bogat, occidentalizat și slăbit până la impotența politică – avea să devină o figură familiară în toată India.

În schimbul administrării regatelor în numele lor și al acordării unor stipendii generoase, britanicii așteptau un singur lucru : loialitate slugarnică. În general, au obținut-o. Când Curzon a făcut o vizită „viceregală” la Nashipur, i s-a oferit o poezie compusă special pentru a marca ocazia :

Bun venit Vă spunem, o, Vicerege, Măreț Conducător al Indiei,
Iată ! Mii de ochi așteaptă nerăbdători să Vă vadă !
Avem inimile pline de bucurie transcendentă,
Binecuvântați suntem și dorințele ni-s împlinite ;
Iar Nashipur sfințit e de atingerea Picioarelor Domniei Voastre.